
HENRY LAUFENBURGER, *L'Intervention de l'état en matière économique*. (L'Économie Politique contemporaine, Vol. 4.) Paris 1939, R. Pichon et R. Durand - Auzias. 371 pp. Prix frcs. 70,50.

ROBERT MOSSÉ, *L'Économie collectiviste*. (L'économie politique contemporaine, Vol. 17.) Paris, 1939. R. Pichon et R. Durand - Auzias, 210 pp. Prix 42 frcs.

Rekabet ekonomisi, économie dirigée, plânlı ekonomi meseleleri Fransız iktisad literatüründe Alman veya İngiliz literatürüne nazaran daha sonra aktüel vaziyet geömiş meselelerdir. İlmî bir esasa müstenit münakaşa yolu ancak 1934 de **A. Siegfried** tarafından « économie dirigée » mevzuu üzerinde neşredilen konferans serisi ile açıldı; mamafih, bu münakaşaların bugün fikir itibarile şayanı dikkat bir vüs'at ve derinliğe eriştiği göze çarpmaktadır. Bu sahada en son neşredilen eserler, **Nogaro**'nun tanzim ve idare ettiği L'économie politique contemporaine serisine dahil olmak üzere, **Laufenburger** ve **Mossé** tarafından telif edilen iki ayrı eserdir.

Laufenburger, daha evvel **Mises** tarafından total liberalizm veya total sosyalizm şeklinde vazedilmiş olan nazari tezadı gözönünde tutarak, bir çok devletlerde harptenberi bu nazariyenin aksine olmak üzere müdahalecilik (interventionisme) şeklinde mutavassıt bir sistemin kurulduğunu gösteriyor. Bu sistem liberalizme irca edilemeyeceği gibi, sosyalizme müteveccih bir inkişaf seyrini de ifade etmez, bilâkis baş başına müstakil bir ekonomi şekli haline gelmek istidadını taşır. **Laufenburger** bu noktaları tesbit ederken daha gerilere giderek iktisad ilminde tarihçi, içtimaî - hukukî ve « institutionalist » mektebin fikirlerine istinad ediyor. Mamafih, **Laufenburger** bu modern müdahalecilik için nazari olarak mefhum ve tarifler vaz etmekten çekiniyor, zira bu sistem pek ziyade tenevvü arzettiği gibi, bir yandan geriye doğru merkantilizme, diğer yandan da ileri doğru vasi ve şumullü bir içtimaî reforma müteveccih birçok inkişaf ihtimallerini henüz muallak vaziyette bırakmaktadır. Bu itibarla müellifin mutalâaları muhtelif memleketlerde bugünün iktisadî hayatına Devlet tarafından vaki olan müdahalelere inhisar etmektedir.

Laufenburger, tetkiklerine münakalât siyaseti, müstemlekeci-

lik, para ve konjonktür siyaseti sahalalarında Devletin, hattâ liberalizm çağında dahi bertaraf edilememiş olan an'anevî iktisad faaliyetini gözden geçirmek suretile başlıyor. Bunu harpten sonra istih-sal, inkisam, fiyat ve gelir teşekkülünde Devletin aktif iktisad faa-liyeti takip ediyor ve Rusyada, Almanyada ve İtalyada ittihaz edi-len tedbirlerle Amerika Birleşik Devletlerinde, İngilterede ve Fran-sada alınmış olan tedbirler karşılaştırılıyor. Müellif, müdahalecili-ğin bu iki istikameti arasındaki farkı şu noktada görmektedir : Oto-riter devletler gurupunun, iktisadî hayat üzerinde devlet müdahale-lerini kat'î ve şiddetli tedbirlerle kuvvetlendirmek istemelerine mu-kabil, demokrat devletler gurupu mezkûr müdahaleleri, otoriter devletlerden iktibas edilmiş olsalar bile, ancak kısmî, mütemmim birer tedbir olmak üzere zaruret hallerinde caiz görüyor ve halkı şahsî cebir ve taziyik altına sokacak vasitalara müracaat etmekten sakınıyor.

Laufenburger, İlk defa olmak üzere muhtelif devletlerin ekonomi siyasetlerine ait metodlar hakkında geniş ve ihatalı malûmat ver-mektedir ki eserinin asıl kıymeti bu noktada aranmak lâzım gelir. Müellif burada gerek Avrupa, gerek deniz aşırı ekonomiler üzerinde kat'î ve sarîh bir bilgi sahibi olduğu göze çarpıyor. Buna mukabil, sadece kısa işaretlerden ve ihtiyatlı tahminlerden ileri gitmemek üze-re istihraç ettiği nazari neticelere gelince, bunların hiç bir şekilde ta'minkâr olmadıklarını kaydetmeliyiz.

Bir kere ilk olarak, liberalizmden ayrılmayı icap eden âmilleri tetkik etmek lâzım gelirdi. Böyle bir tetkikle serbest rekabet ekono-misinin, teknik, nüfus ve mekân itibarile kalkınma ve gelişme halin-de olan zamanlara («expansion» anlarına) uygun bir sistem olduğu ve bu itibarla serbest rekabet temayüllerinin böyle kalkınma ve ge-lişme devrelerinde ortaya çıkabileceği gözden kaçmazdı. İktisadî in-kışafın gerilediği, nüfusun durgunluk haline geldiği, teknik ve mekân itibarile genişlemek imkânlarının tükendiği zamanlarda ise «kayıtlı ekonomi» (gebundene Wirtschaft) sistemine müteveccih temayüller hissedilir. Bu kayıtlı ekonomi şekil itibarile muhtelif çeşitler arzede-bilir : a) Tam (total) plânlı iktisad; burada istihsal vasıtalarında hususî mülkiyet mevcut olamayacağı gibi, istihsalin istikamet ve vüsatı de müteşebbis tarafından kazanç hesaplarına göre değil, mer-kezî bir idare tarafından tayin edilir ve emtianın istihlâki fertlerin serbest arzularına terk edilmiyerek onlara kanunen dikte edilir. b) Devletçi (étatist) iktisad; burada da devlet ancak, münakalât, ban-

kalar ve sigortalar, madencilik, teslihat sanayii gibi âmmenin menfaatlerine taallûk eden münferit iktisat şubelerini kendi uhdesine alarak diğer sahalarda ferdin hususî teşebbüsünü serbest bırakır. c) Müdahalecilik (Interventionisme); bu sistemde istihsal ve istihlâkin heyeti umumiyesi hususî müteşebbise bırakılmış olmakla beraber, bu müteşebbisin bütün hareket ve kararları adım adım takip edilerek daima kanunî kayıtlara bağlı vaziyette bulunur. d) Korporativizm; burada istihsalın, satışın, istihlâkin tanzimi münferit müteşebbislere bırakılmadığı gibi, bu hususlar bizzat devlet makamları tarafından da tayin edilemez, ancak tanzimi için büyük iktisadî teşekküllere tevdi edilir. Şu halde korporativizm inhisar ekonomisinin devletçe bir nevi murakabe ve kontrolünden başka bir şey değildir, bu inhisar ekonomisinin ise liberal iktisat sistemi içerisinde temerküz cereyanlarıyla ortaya çıktığı malûmdur.

Kayıtlı ekonomi şekillerinde ekonomik noktai nazarlara göre yapılan böyle bir tasnif her halde otoriter ve demokrat devletlerde müdahalecilik sistemlerine göre yapılmakta olan tefrika nazaran daha geniş ve şümüllü neticeler istihracına müsaittir; bu sonuncu tefrika zamanımızda çok tesadüf edilmekle beraber, maksadı hiç bir zaman temine kâfi gelemeyiz; zira sırf siyasî noktai nazarlara istinat eden böyle bir tefrik müdahalecilik meselesinin de siyasî tesirler altında mütalea edilmesine sebebiyet verir.

Robert Mossé eserinde, bugünkü Rusyanın kollektif iktisadını izah etmek ve nazarı olarak bu sistemin mekanizmasını ve çalışma tarzını, liberal piyasa iktisadının mekanizması ile mukayeseli şekilde tetkik ve mütalea etmek gayesini takip ediyor. Kitabın ilk «descriptif» kısmı Sovyet Rusyada beş senelik plânlarla tanzim edilmiş olan iktisadî vaziyetlerin tam, sahih bir izah ve tasvirine tahsis edilmiştir. **Mossé** bu münasebetle, Sovyetler birliğinde bilhassa para, mübadele, tasarruf faaliyeti ve tasarruf meblâğlarının faiz getirecek surette yatırılması meselelerine dair sık sık tesadüf edilen yanlış telâkkileri tashih etmek fırsatını da buluyor. **Mises**, «Gemeinwirtschaft» isimli eserinde, plânlı iktisat için kıymet ölçüsü olarak paranın kabili tasavvur olamayacağı gibi, tasarruf faaliyetinin, faizin, ücret farklarının, rasyonel bir muhasebe şeklinin, masraf ve hasılat mukayesesinin de mevzuubahs olamayacağını iddia etmiştir. **Mossé** ise, bu nazariyecilerin aksine olarak kollektivist iktisadın esas meselelerini, istihlâkin istihsale ve istihsalın istihlâke uydurulmasında, umumî hasılatın istihsal ameliyesinde müştereken çalışan şahıslara taksiminde, istihsa-

lin mevcut plânlara uygun şekilde genişletilmesini temin etmek maksadile tasarruf meblâğlarının tedarikinde ve dış ticaretin tanzimi hususlarında görmektedir. Mossé Rusyada bütün hu meselelerin, aşığı yukarı kapitalist iktisat sisteminin mekanizmasından iktibas edilmiş olan vasıtalarla halledildikleri neticesine vasıl oluyor. Maamafih bütün bu vasıtalar en yüksek nazım vaziyetinde olan iktisat plânlarının vereceği direktif ve emirlere tâbidir. Müellif bu itibarla kolektif iktisat sisteminin tevlit edeceği başlıca müşkülâtı şu noktada mütaalea etmektedir : İlk olarak hangi tabii istihsal kaynakları ele alınmalı ve bunlardan ne mikyasta istifade edilmeli, ilk önce hangi sanayi şubeleri ve ne vüsatte tesis edilmeli, ziraî istihsalın ne miktarda tezyidi lâzım gelir ilâh. ? Maamafih, Mossé'nin kanaatine göre, bu güçlüklerin ancak bir kısmı kolektivist iktisadın bizzat kendi mahiyetinden ileri gelmekte olup, büyük bir kısmı Rusyanın içerisinde bulunduğu hususî vaziyetlerle izah edilebilir : filhakika, Rusyada eskidenberi kurulu bir istihsal cihazı mevcut bulunmadığı için bu sanayi cihazının en kısa zamanda yeni baştan tesisine ihtiyaç vardı, buna mukabil böyle ağır bir vazifeyi başarabilecek mühendis ve memurlar ise, garbî Avrupa memleketlerinde ötedenberi mevcut buldukları halde, Rusyada yoktu ilâh.

Mossé'nin eseri kolektivist iktisat nazariyesi sahasında yazılmış olan en iyi eserlerden biri olarak gösterilebilir. Müellif, her hangi mücerret nazarî bir telâkkinin batıl ve müteassıp fikirleri altında kalmıyarak, kayıtlı bir ekonominin mekanizmasını tahlile girişiyor ve burada tecrübe esas olmak üzere bugünkü Rus iktisadını göz önünde tutuyor. Takip ettiği gaye, bu mekanizmaya hâkim bulunan kanunları bulmaktır. Nazarî araştırmalar yeni yollar üzerinde yürümeğe hazırlanırken Mossé'nin bu eserinden mühim istifadeler temin edebilir.

Prof. J. Dobretsberger

TİCARET HUKUKU DERSLERİ: Cilt 1 ve 3. Yazan: İstanbul Üniversitesi Kara ve Deniz Ticareti Hukuku Ord. Profesörü Dr. ERNST HIRSCH. — İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 79 ve 86. - 232 ve 192 sahife. — Fiat: 124 ve 112 krş.

1933 senesindenberi İstanbul Hukuk Fakültesinde Ticaret Hu-